

Rahvastiku tervise arengukava koostamine aastateks 2020-2030 - tervist toetava keskkonna programmi arutelu 17.08.2018

Sotsiaalministeerium korraldas 17. augustil 2018 arutelu uue rahvastiku tervise arengukava (RTA) tervist toetava keskkonna programmi täiendamiseks. RTA annab visiooni, eesmärgid ja suunad ning seob tervise valdkonna tegevused tervikuks.

Arutelust võtsid osa Eesti Õdede Liidu, Terviseameti, Ravimiameti, Eesti Arhitektide Liidu, Estonian Connected Health klasteri, Eesti Nooremartistide Ühenduse, Eesti Planeerijate Ühingu, Maailma Terviseorganisatsiooni, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, Maaeluministeeriumi, Keskkonnaministeeriumi, Tööinspektsiooni, Rahandusministeeriumi, Haridus- ja Teadusministeeriumi ning SA Tallinna Koolitervishoid esindajad. Arutelul osales 39 inimest. Alljärgnev on arutelu jooksul laudkondadest läbi käinud kommentaaride, mõtete ja ideede kokkuvõte.

Probleemid

Arutelu toimumise ajaks oli sõnastatud esimesed versioonid tervist toetava keskkonna programmi üldistest probleemidest. Need katsid üldistatult riigi, kohaliku tasandi ja erasektori koostöö vähesuse, informatsiooni nappuse ja elukeskkonnast tulenevate terviseriskidega arvestamise vajaduse. Samuti toodi eelnevalt sõnastatud üldiste probleemide esmasest sõnastuses välja õigusruumi ajast mahajäämist, keskkonnast tulenevate terviseriskide hindamise juhendite puudust ja innovatsiooni vähest kasutamist.

Aruteludes tõstatati järgnevad probleemid:

- Probleeme on nii **pestitsiidi jääkide kui teiste kemikaalide leidumine toidus**, mida seal ei peaks olema. Aga probleeme on ka näiteks 30%-iline äädika turul olemisega seotult, sest inimesed ei oska selle ning analoogsete kemikaalidega ohutult ja eesmärgipäraselt ringi käija. Toodi välja ka **kemikaalide, eriti biotsiidide, ohutu ja sihipärase kasutamise teavitustöö** olulisus, parem info kättesaadavus ja arusaadavus inimestele ning inimese enda oskus teavet kasutada ja mõista võimalikke riske, mis võivad kaasneda tema enda või lähedaste tervisele, varale või keskkonnale.
- Ohutuse temaatika tähtsustamist peeti kõikides laudkondades oluliseks. Kõige rohkem leiti, et Eestis on **puudulik ohutuskultuur**, kusjuures eraldi toodi välja ohutusnõuete eiramine koolides (nt. puidutööde tegemisel tundides). Olukorra parandamiseks peeti vajalikuks eri sihtgruppidele suunatud proaktiivsete teavituskampaaniate tegemist, aga ka sotsiaalmeedia seiret. Mitu laudkonda leidsid, et haridussüsteemis jäetakse kasutamata võimalused inimestele **tervise- ja keskkonnaohutuse (nt. tööhutuse, ravimite, kemikaalide jms) üldiseid aluseid õpetada**. Lisaks räägiti ka isikukaitse vahendite vähesest kasutamisest ning üks laudkond tõi eraldi välja, et nende kasutamist peaks edendama/sisse harjutama juba lapseas.
- Samuti leiti, et **puuduvad Eestile kohaldatud keskkonna(tervise)uuringud** ehk uuringud, mille mudelite jms koostamisel oleks arvesse võetud Eesti kliimat jt keskkonna aga ka sotsiaalseid ja majanduslikke faktoreid. Ühes laudkonnas leidsid osad inimesed, et riik näitab üles liiga vähest initsiatiivi selliste uuringute läbiviimisel.
- Kliimamuutuse all leiti, et probleemiks on vähene teadlikkus sise- ja väliskliimast. Lisaks toodi välja, et on liiga vähe mõju-uuringuid, mis kliimamuutuse teemaga tegelevad.

- Probleemikoht on **ka vähene tähelepanu välis- ja siseõhule**. Siseõhu kontekstis räägiti kodusest (kinnises ruumis) suitsetamisest ning passiivse suitsetamise kahjustest, ja energiatõhusate hoonete siseõhu kvaliteedist. Lisaks mainiti, et puuduvad toetusmeetmed eraisikute elamute siseõhu uurimiseks ning parandamiseks. Samuti avaldati arvamust, et praegune riigihangete süsteem selliseid lahendusi ehitamisel-projekteerimisel-renoveerimisel ei soosi.
- **Autokeskset linnaplaneerimist** nähti probleemina, sest selle tulemus on tervist mitte toetav keskkond ning üleliigne autode kasutamine. Lisaks toodi probleemina välja ka **haljastuse ning parkide vähesus**. Ühtlasi tuli ühest lauast ettepanek lisada/viidata tervist toetava keskkonna programmis ka transpordi arengukavale.
- Mitu laudkonda rääkisid ka töökeskkonnas esinevatest probleemidest: välja toodi **töökeskkonnas esinev müra** kui vaimse tervise mõjutaja, töökeskkondade mitmekesisuse vähesus (nt. võiks töökeskkondades olla erineva iseloomu ja kujundusega ruumid), tööergonoomika vähene hindamine ning **töökeskkondade tervislikkuse/töötajasõbralikkuse madal tase**. Lisaks toodi probleemina välja see, et töötervishoid ei ole TIS-i liidestatud. Üks laudkond pidas vajalikuks ka erinevate ametite tervisekontrollide ühtlustamist.
- **Autode heitgaase ning fossiilkütust põletavaid elektrijaamu** nimetati kui peamisi probleeme õhusaastuse suurenemisel. Siinjuures mainiti **inimeste madalat teadlikust**, eriti seoses auto heitgaaside ja alternatiivsete roheliste energiatega.
- Probleemidena toodi veel välja, et:
  - hambaravis tehakse radioloogilisi uuringuid ilma kiirgustegevusloata;
  - Eestis on vähe avalikke supluskohti;
  - ravimijäätidele ei tehta keskkonnaseiret ning ühes laudkonnas tõstatati ka küsimusena, kus täpsemalt tegeletakse ravimijäätmete käsitlemisega;
  - KOV-id peaksid enam oma elanikele teada andma mida, miks ja kuidas tehakse;
  - riigihangete tellimisel ei tehta tervisemõju hinnanguid;
  - inimesed ei ole teadlikud UV-kiirguse mõjudest;
  - inimesed ei ole teadlikud nano- ja toidutegemise saastainetest;
  - ühes laudkonnas leiti, et informatsioon infrapuna saunade kohta on puudulik ning äkki peaks kaaluma nende kasutamise reguleerimist;
  - keskkonna teguritest on kajastamata füsioloogiline ohutegur, eriti töökeskkonnas;
  - patsientide kiirguskoormust ei hinnata terviklikult;
  - üks laudkond tõstatas ka vee kättesaadavuse kui probleemi;
  - lisaks nähti probleemina ka kosmeetikatoodete määrgistusel olevate väidete tõenduspõhisust;
  - ohtlike jäätmete käitlemine on keeruline.

Programmi visioon

Arutelu ajaks ei olnud tervist toetava keskkonna programmi visioon veel sõnastatud. Arutelude jooksul tehti visiooni sõnastamiseks järgmised ettepanekud:

- „Eesti inimene on teadlik ja tervisest hooliv ning elab ohutus ja tervist toetavas keskkonnas.“
- Mitu laudkonda tõid esile idee, et keskkond peaks toetama tervist toetavate valikute tegemist. Üks laudkond täpsustas ka, et selliseid valikuid peaks olema võimalik teha kõikjal ja sõltumata inimeste erisustest.

- Üks laudkond tõi esile, et kuna inimeste ja keskkonna suhe on vastastikune, peaks visioonis olema ka mainitud, et inimeste teadlikud valikud soodustavad tervisliku keskkonna tekkimist.
- Üks laudkond leidis, et elukeskkond ei tohiks olla mitte ainult tervislik, aga ka inimväärne.

Programmi eesmärk (üld- ja alaeesmärgid)

Arutelu ajaks ei olnud tervist toetava keskkonna programmi eesmärgid veel sõnastatud. Arutelude jooksul tehti eesmärkide sõnastamiseks järgmised ettepanekud:

- tarbijateadlikkus kemikaalidest ja keskkonna ohtudest peaks tõusma;
- eakatel peaks olema inimväärne (elu)keskkond, mis võimaldaks neid võimalikult kaua iseseisvalt elada;
- keskkonna probleemide lahendamisel peaks rakendama rohkem universaalsaini, mis pakub integreeritud lahendusi, nii et kõigi elukeskkond paraneb;
- koolikeskkonda peaks kasutama rohkem laste tervise toetamiseks (nt. kasutades liikuma kutsuvaid lahendusi või kultiveerides ise koolitulemise kultuuri).

Rakendus

Rakenduse all sooviti saada arutelu osalejatelt soovitusi ning ideid RTA kui dokumendi parandamiseks ja RTA tutvustamiseks erinevatele sihtrühmadele ning RTA kasutamise jaoks.

- **RTA kui laialdaselt kasutatava dokumendi parandamiseks** leiti, et RTA peaks olema n-ö tavainimesele mõistetav ehk peaks olema vähem kantseliiti, selgem sõnum, täpsemad eesmärgid ning dokument peaks üleüldiselt olema visuaalselt atraktiivsem. Ühtlasi peaks RTAs olema selged ristviited haakuvate dokumentidega iga vastava teema all (nt. keskkonna programmi müra osas peaks olema viide, et liiklusrumaga tegeletakse transpordi arengukavas).
- Leiti, et RTA peaks kajastama eesmärkide mõõtmiseks kasutatavaid indikaatoreid.
- RTA sisuliselt poolest peeti ka oluliseks rääkida eelarvetest selgemalt ja detailsemalt.
- **RTA tutvustamiseks** inimestele peeti vajalikuks disainida **strateegiline kommunikatsioon nii inimestele kui KOVidele**. Selle jaoks pakuti erinevaid lahendusi: näiteks teha RTA jaoks eraldi veebileht; rääkida sellest populaarsemates raadiotes; panna üles reklaamid suurte kultuuriüritustel; laadida üles paariminutilise klipid iga valdkonna kohta Youtube'i; kasutada kindlaid kõneisikuid. Üks laudkond tõi eraldi välja, et **on vaja kõnetada eri osapooli** ning et sõnum, mis peaks inimestele kõlama jääma RTA reklaamidest, on „Kuidas mina midagi ära teha saaks?“.
- **RTA rakendamiseks** pärast selle valmimist toodi välja mitu ideed:
  - Osad laudkonnad leidsid, et **RTA eesmärkide põhjal peaks toimuma aruandlus**, kusjuures üks laudkond pidas vajalikuks iga-aastast vahekokkuvõtet. Regulaarset aruandlust peeti ka heaks võimaluseks valitsustasandil, et lahendada ministriumite vahelisi erimeelsusi. Lisaks pakuti välja ka rahulolu-uuringute tegemist.

- Üks laudkond leidis, et RTAd võiks siduda või RTA-le **viidata tulevaste tegevuskavade, projektide ja hangete tegemisel**.
- Lisaks pakuti ühes lauas välja, et RTA abil saaks kasvatada rohkem teadlikke kodanike kui kasutada RTAd, et suunata koolidesse teadmisi elukeskkonna ning selle edendamise kohta.
- KOV-i tasandil nähti võimalust kasutada RTA-d **keskkonna seire andmete seostamiseks tervisega**. Praegu on see puudulik, aga samas teevad KOV-id kohalikult kajastatavaid uuringuid küll.
- Üks laudkond märkis RTA rakenduse alla ka **teadlikumate kodanike kasvatamise**, koolidesse elukeskkonna ning selle edendamise kohta käivate teadmiste suunamise kaudu.
- Üks laudkond rääkis ettevõtjate portaalist, kuhu võiks luua interaktiivse küsitluse tegevuste kohta, mille abil saaks suunata ettevõtjaid nõuete ja ametite poole, kellega nad peaksid konsulteerima vajaduse korral.
- Ühes laudkonnas mainiti ka pilootprojektide laialdasemat kasutamist enne suurte ja uute tegevuste rakendamisel.

Üldised probleemid

- RTA programmid ei ole n-ö tavainimestele arusaadavas keeles kirjutatud.
- Valdkondade siseselt ja vaheliselt on killustumus väga suur, mille tulemusel tekivad lüngad ja tervikpilt kas puudub või selle tekkimine on oluliselt raskendatud.
- Ametnikud ise ei usu arengukavadesse, nii et nende sõnum ei jõua kohale ja neid ei rakendata.
- RTA kolmel programmil peaks olema sarnane struktuur ja ülesehitus, et programmid oleksid ühtlasemad ja selgemini mõistetavad.